

HAPSc Policy Briefs Series

Vol 5, No 2 (2024)

HAPSc Policy Briefs Series

Immigrants and Mental Health

Stamatina Douki, Emmanouil Spyridakis

doi: [10.12681/hapscpbs.40779](https://doi.org/10.12681/hapscpbs.40779)

Copyright © 2024, Stamatina Douki, Emmanouil Spyridakis

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Douki, S., & Spyridakis, E. (2024). Immigrants and Mental Health. *HAPSc Policy Briefs Series*, 5(2), 34–42. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.40779>

Immigrants and Mental Health¹

Stamatina Douki² & Emmanouil Spyridakis³

Abstract

The migration process resembles a mourning process, as individuals separate from their family, country, and culture. The purpose of this work is to investigate immigrants' mental health in order to emphasize its importance. A review of international literature was conducted using the PubMed and Google Scholar databases in both English and Greek. The findings of the international literature appear to differ regarding the impact of the immigration process on the increased likelihood of mental illnesses among immigrants. However, it became clear that emphasizing the importance of immigrants' mental health can contribute to the development of appropriate policy interventions aimed at gradually achieving their smooth integration into host countries.

Keywords: Immigration, immigrants, mental health, mental illness.

Μετανάστες και Ψυχική Υγεία

Σταματίνα Δούκη & Εμμανουήλ Σπυριδάκης

Περίληψη

Η μεταναστευτική διαδικασία προσομοιάζει με διαδικασία πένθους, καθώς τα άτομα αποχωρίζονται την οικογένειά τους, τη χώρα τους και τον πολιτισμό τους. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της ψυχικής υγείας των μεταναστών, ώστε να αναδειχθεί η σημαντικότητά της. Πραγματοποιήθηκε ανασκόπηση διεθνούς βιβλιογραφίας στις βάσεις δεδομένων PubMed και GoogleScholar στην αγγλική και ελληνική γλώσσα. Τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας φαίνεται να διαφοροποιούνται, αναφορικά με την επίδραση της μεταναστευτικής διαδικασίας στην αυξημένη πιθανότητα εμφάνισης ψυχικών νοσημάτων στους μετανάστες. Ωστόσο κατέστη ξεκάθαρο, ότι η ανάδειξη της σημαντικότητας της ψυχικής υγείας των μεταναστών μπορεί να συμβάλει στο σχεδιασμό των κατάλληλων πολιτικών παρεμβάσεων, ώστε να επιτευχθεί σταδιακά η ομαλή ενσωμάτωσή τους στις χώρες υποδοχής.

Keywords: Μετανάστευση, μετανάστες, ψυχική υγεία, ψυχικά νοσήματα.

Εισαγωγή

Η μετανάστευση στη σύγχρονη εποχή λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις, καθώς όλο και περισσότερες πληθυσμιακές ομάδες μεταναστών μετακινούνται από χώρα σε χώρα. Η παγκοσμιοποίηση, οι πόλεμοι, η φτώχεια και οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των χωρών, αποτελούν τους βασικούς

¹ To cite this paper in APA style: Douki, S., & Spyridakis, E. (2024). Immigrants and Mental Health. *HAPSc Policy Briefs Series*, 5(2), 34-42. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.40779>

² Teaching Fellow, Department of Nursing, University of West Attica, Greece.

³ Professor of Social Anthropology, Department of Sociology in National and Kapodistrian University of Athens, Greece.

παράγοντες αύξησης και συντήρησης αυτών των μετακινήσεων. Ο αριθμός των μεταναστευτικών κυμάτων από τις αναπτυσσόμενες προς τις ανεπτυγμένες χώρες έχει υπερδιπλασιαστεί και το μεγαλύτερο ποσοστό εξ' αυτών διαμένει στην Ευρώπη, στη Βόρεια Αμερική και στην Ασία (Carta et al., 2005).

Μετανάστευση και ψυχική υγεία

Η μεταναστευτική διαδικασία χαρακτηρίζεται από ψυχοπιεστικά γεγονότα που επιδρούν στα άτομα και επηρεάζουν σημαντικά την ψυχική τους κατάσταση. Οι μακρο-παράγοντες που συσχετίζονται σημαντικά με την επιβάρυνση της ψυχικής υγείας των μεταναστών είναι η προετοιμασία, η διαδικασία και η υποδοχή από το νέο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον. Οι μικρο-παράγοντες που φαίνεται ότι επηρεάζουν τη ψυχική κατάσταση των μεταναστών είναι η προσωπικότητα, η ψυχική ανθεκτικότητα και η πολιτισμική ταυτότητα (Bhugra & Jones, 2000).

Η μετάβασή τους σε διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο αποτελεί μία ιδιαίτερα αγχωτική διαδικασία που ματαιώνει τις προσδοκίες και οδηγεί στο επονομαζόμενο επιπολιτισμικό shock (Bhugra, Jones, 2001). Το επιπολιτισμικό shock περιγράφει το έντονο άγχος και τα συναισθήματα που βιώνουν οι μετανάστες, στην προσπάθειά τους να ενταχθούν στο διαφορετικό κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον και να προσαρμοστούν στους νέους κανόνες και στα διαφορετικά ήθη και έθιμα (Μπεζεβέγκης & Παυλόπουλος, 2008).

Επιπροσθέτως, οι μετανάστες βιώνουν την διαδικασία αποχωρισμού και απώλειας προσώπων πριν ακόμη εγκαταλείψουν τη χώρα τους, δηλαδή στο προ-μεταναστευτικό στάδιο (Carta et al., 2005), η οποία δεν ολοκληρώνεται με την εγκατάσταση στη χώρα υποδοχής και συνεχίζεται συχνά για μεγάλο χρονικό διάστημα (Λειβαδίτης, 2003, Carta et al., 2005). Έτσι, οι απώλειες συμβάλλουν στην εμφάνιση απαισιοδοξίας και κατάθλιψης, απόρροια των ματαιωμένων προσδοκιών, του ρατσισμού, των διακρίσεων, των ανισοτήτων και των πολιτικών κοινωνικού αποκλεισμού (Noh et al., 2007, Tran et al., 2007, Cook et al., 2009). Ως εκ τούτου, η μεταναστευτική διαδικασία προσομοιάζει με διαδικασία πένθους.

Ωστόσο, πλήθος ερευνών επισημαίνουν ότι η διαδικασία της μετανάστευσης συμβάλλει σημαντικά στην επιβάρυνση της ψυχικής υγείας των μεταναστών. Σύμφωνα με αυτές τις μελέτες και στα τρία στάδια της μεταναστευτικής διαδικασίας, ατομικοί παράγοντες (ηλικία, φύλο, προσωπικότητα, πολιτισμική ταυτότητα, ψυχική ευαλωτότητα, υποστηρικτικά κοινωνικά δίκτυα, κ.ά), περιβαλλοντικοί παράγοντες (οικονομικοί, κοινωνικοί, εκπαιδευτικοί, ρατσισμός, γλώσσα κ.ά), σημαντικά γεγονότα ζωής και χρόνιες δυσλειτουργίες δύνανται να προκαλέσουν ψυχική δυσχέρεια και δυσφορία στους μετανάστες (Bhugra & Jones, 2000).

Παράγοντες επίδρασης στη ψυχική υγεία των μεταναστών

Φύλο: Διεθνή ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύουν ότι το φύλο στους μετανάστες συσχετίζεται ισχυρά με την εμφάνιση ψυχικών νοσημάτων (κυρίως κατάθλιψη) (Hollander et al., 2011). Ειδικότερα, οι γυναίκες φαίνεται να εμφανίζουν σε υψηλότερο ποσοστό ψυχικές νόσους, σε σχέση με τους άνδρες και τα παιδιά. Αρχικά, η παραμονή των γυναικών στο σπίτι, λειτουργεί προστατευτικά έναντι των στρεσογόνων παραγόντων (ρατσισμός, διακρίσεις, αναζήτηση εργασίας, κ.ά). Μεταγενέστερα όμως, η απομόνωση στο σπίτι λειτουργεί επιβαρυντικά, καθώς καθυστερούν να μάθουν τη γλώσσα και να έρθουν σε επαφή με το νέο πολιτισμικό πλαίσιο (Hollander et al., 2011).

Ηλικία: Η ηλικία των μεταναστών φαίνεται να αλληλοεπιδρά με το φύλο και να συμβάλλει στην εκδήλωση ψυχικών διαταραχών. Τα κορίτσια και οι έφηβες μετανάστριες, προερχόμενες από χώρες που ο κοινωνικός ρόλος των γυναικών είναι υποβαθμισμένος, δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στα νέα κοινωνικά πρότυπα που υπαγορεύονται από τις χώρες υποδοχής. Σε μελέτη στο Δυτικό Λονδίνο, παρατηρήθηκε υψηλότερη πιθανότητα εκδήλωσης απόπειρας αυτοκτονίας στις νεαρές γυναίκες μετανάστριες, σε σχέση με τους αντίστοιχους άνδρες. Οι ερευνητές σε αυτή τη μελέτη, δεν απέδωσαν τα υψηλότερα ποσοστά αποπειρών αυτοκτονίας στις νεαρές γυναίκες μετανάστριες στη ψυχική νόσο, αλλά στις ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, στο άγχος και στην ενδοοικογενειακή βία (Carta et al., 2005). Άλλη μελέτη στο Ισραήλ, διαπιστώνει ότι οι έφηβοι μετανάστες εμφανίζουν πιο βαριά συμπτωματολογία όταν νοσούν ψυχικά και συμπεριφέρονται πιο επικίνδυνα, σε σχέση με τους γηγενείς συνομηλικούς τους (Nakash et al., 2012). Επίσης, οι ηλικιωμένοι μετανάστες εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο ανάπτυξης ψυχικών νοσημάτων (άνοια, κατάθλιψη), καθώς παραμένουν άνεργοι, δυσκολεύονται στην εκμάθηση της γλώσσας, στην αλλαγή συνηθειών / τρόπου σκέψης και οδηγούνται σε κοινωνική απομόνωση (Westermeyer et al., 1990).

Μορφωτικό επίπεδο: Το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να αποτελεί σημαντικό προγνωστικό δείκτη, σχετικά με την εμφάνιση ψυχικών διαταραχών στις ομάδες μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών συμβάλλει στην καλύτερη ψυχική, κοινωνική και πολιτισμική προσαρμογή τους στο νέο πλαίσιο της χώρας υποδοχής και στη διατήρηση χαμηλότερων επιπέδων άγχους (Beiser, 1988). Παρόμοια, σε μεταγενέστερη μελέτη διαπιστώθηκε ότι η υψηλή κοινωνικό-οικονομική θέση των μεταναστών επηρεάζει θετικά την ψυχική υγεία τους (Aysan & Berry, 1996).

Κοινωνική δικτύωση: Η κοινωνική δικτύωση αποτελεί, επίσης, σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει την προσαρμογή τους στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των φίλων, η συχνή επαφή μαζί τους, η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης, η υποστήριξη που τους παρέχουν και η

ικανοποίηση που εκλαμβάνουν διαπροσωπικά (σύντροφος) και συγγενικά, συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση των επιπέδων του άγχους και στην εξασφάλιση καλύτερης ψυχικής υγείας (Berra, 2004).

Βιβλιογραφική ανασκόπηση μελετών

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ): Η Ödegaard στην μελέτη που πραγματοποιεί σε δείγμα Νορβηγών μεταναστών στη Μινεσότα των Η.Π.Α., συσχετίζει ισχυρά τη ψυχική υγεία των μεταναστευτικών ομάδων με τη γενετική τους προδιάθεση, στην εμφάνιση σχιζοφρένειας. Σε αυτή τη μελέτη, σε δείγμα μεταναστών που διαμένουν 10-12 χρόνια στη χώρα φιλοξενίας, παρατηρείται αυξημένο ποσοστό εισαγωγών σε ψυχιατρικές κλινικές για ψυχικά νοσήματα (κυρίως για σχιζοφρένεια) (Bhugra & Gupta, 2011). Η ερευνήτρια εξάγει το συμπέρασμα ότι τα άτομα με ψυχική ευαλωτότητα, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να εμφανίσουν ψυχικές ασθένειες κατά τη μετανάστευση, η οποία λειτουργεί επιταχυντικά (Bhugra, 2004). Παρά το γεγονός, ότι η θεωρία της Ödegaard αμφισβητήθηκε μεταγενέστερα (Van der Ven et al., 2015), αναφορικά με τη γενετική προδιάθεση των μεταναστών στη ψύχωση, καθώς όλες οι εθνικές μειονότητες δεν εμφανίζουν αυξημένο ποσοστό σχιζοφρένειας, η μελέτη αυτή συνέβαλλε σημαντικά στη διερεύνηση του νοσήματος σε διαφορετικούς μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Ωστόσο, ορισμένοι ερευνητές συσχετίζουν σημαντικά τον υψηλό κίνδυνο εμφάνισης σχιζοφρένειας στις ομάδες μεταναστών, με τις διακρίσεις που υφίστανται (Selten et al., 2016), τη βία και την εχθρότητα που οδηγούν στην εμφάνιση παρανοϊκών ιδεών και ψευδαισθήσεων (Morgan & Gayer-Anderson, 2016). Σημαντικά ευρήματα καταγράφουν και άλλες μελέτες, που διαπιστώνουν διαφορά στα επίπεδα του άγχους και της πίεσης σε μεταναστευτικές ομάδες, σε σχέση με τους γηγενείς πληθυσμούς, που οδηγούν σε αυξημένο ποσοστό εμφάνισης ψυχικών συμπτωμάτων, αλλά όχι απαραίτητα στην εμφάνιση νοσηρότητας (Παπαβασιλείου, 2005). Ο Adhikari et al. διαπιστώνει, επίσης, ότι στο δείγμα μεταναστών που διεξήγαγε την έρευνά του, το 58% εμφανίζει τουλάχιστον ένα σύμπτωμα ψυχικής διαταραχής (Adhikari et al., 2011).

Άλλη ερευνητική μελέτη στις Η.Π.Α., υπογραμμίζει ότι τα ποσοστά κατάθλιψης που παρατηρούνται σε Αφρο-Αμερικάνους και Λευκούς-Αμερικάνους, μπορούν να συγκριθούν, όταν διαμεσολαβούν πολιτισμικοί, οικονομικοί και δημογραφικοί παράγοντες (Diala et al., 2001). Στην ίδια χώρα, στους Πορτορικανούς μετανάστες καταγράφονται πιο υψηλά επίπεδα κατάθλιψης, σε σχέση με τους Λευκούς στις Η.Π.Α. (Oquendo et al., 2001). Η Maggi et al., προσθέτει ότι οι γηγενείς πληθυσμιακές ομάδες εφήβων (15-19 ετών) και νεαρών ενηλίκων (20-30 ετών) στην επαρχία, παρουσιάζουν 25% μικρότερη πιθανότητα εμφάνισης οξείας αγχώδους διαταραχής και 10% μικρότερη πιθανότητα εμφάνισης κατάθλιψης, σε σχέση με τις αντίστοιχες ομάδες μεταναστών (Maggi et al., 2010).

Ινδία: Στο Νέο Δελχί της Ινδίας, οι εσωτερικοί μετανάστες από άλλες πολιτείες που διαμένουν στις παραγκουπόλεις, φάνηκε να εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο στην εμφάνιση ψυχικών ασθενειών. Σύμφωνα με τους ερευνητές, η ευερεθιστότητα, ο θυμός, η κακή κοινωνική υποστήριξη και η έλλειψη ικανοποίησης για τις συνθήκες διαβίωσής τους, συσχετίστηκε σημαντικά με την υψηλότερη πιθανότητα να νοσήσουν ψυχικά (Bhardwaj et al., 2012).

Βέλγιο: Τα αποτελέσματα μελέτης στο Βέλγιο αναφέρουν την αυξημένη συχνότητα εμφάνισης ψύχωσης σε Μαροκινούς μετανάστες δεύτερης γενιάς, σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό (Fossion et al., 2002).

Γαλλία: Αρκετές μελέτες που διερεύνησαν την μετανάστευση των ισλαμικών μειονοτήτων στη Γαλλία, διαπιστώνουν ότι σε μεγάλο αριθμό μεταναστών παρατηρείται ιδιαίτερη ανησυχία, άγχος και ενδοψυχική σύγκρουση. Η περιγραφόμενη ψυχοπαθολογία συσχετίστηκε σημαντικά με τη μεταναστευτική διαδικασία, την οποία απαγορεύει το Κοράνι για λόγους μη θρησκευτικούς (Carta et al., 2005)

Ισπανία: Μία σειρά ερευνών πρόσθεσαν ότι οι ψυχικές και ψυχοσωματικές διαταραχές στους μετανάστες συσχετίζονται ισχυρά με τους ακόλουθους παράγοντες: οικονομική και εργασιακή αστάθεια, κοινωνική και οικογενειακή περιθωριοποίηση, διακρίσεις, άγχος για παροχή οικονομικής στήριξης στα μέλη της οικογένειας που παραμένουν στις χώρες προέλευσής τους και έλλειψη νομοθετικών ρυθμίσεων (Bernal, 2003).

Ολλανδία: Πολλοί ερευνητές παρατήρησαν υψηλότερα ποσοστά επίπτωσης και επικράτησης της σχιζοφρένειας στους πληθυσμούς μεταναστών από το Μαρόκο, τις Ολλανδικές Αντίλλες και το Σουρινάμ, σε σχέση με τους γηγενείς. Τα ίδια όμως αποτελέσματα δεν καταγράφονται σε διαφορετικές εθνικότητες μεταναστών, όπως: Τούρκοι και Ευρωπαίοι μετανάστες, οι οποίοι εμφανίζουν παρόμοια ποσοστά της νόσου με το γηγενή πληθυσμό (Veling et al., 2006, Selten et al., 2002).

Αυστρία: Σε συγκριτική μελέτη διερευνήθηκε η εμφάνιση προβλημάτων ψυχικής υγείας σε παιδιά Τούρκων και Αυστριακών μεταναστών (ηλικίας 9-13 ετών), τα οποία αξιολογήθηκαν από γονείς και δασκάλους Τούρκους και Αυστριακούς, αντίστοιχα. Ο ερευνητής συμπεραίνει ότι δεν υπάρχει διαφορά στη συχνότητα εκδήλωσης ψυχικών προβλημάτων, ανάμεσα στα παιδιά των Τούρκων και των Αυστριακών (Ayalan et al., 1993).

Σουηδία: Ορισμένοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι μετανάστες, κυρίως οι προερχόμενοι από χώρες της Ανατολικής Αφρικής, παρουσιάζουν αυξημένη πιθανότητα νοσηλείας για σχιζοφρένεια και άλλες ψυχώσεις, καθώς και για εμφάνιση πρώτου ψυχωτικού επεισοδίου (Zolkowska et al., 2001).

Παρόμοια ευρήματα ανέδειξε συγκριτική μελέτη που πραγματοποιήθηκε στη Σουηδία, σε μετανάστες από το Ιράν, τη Χιλή, το Κουρδιστάν, την Τουρκία και την Πολωνία, αναφορικά με τη ψυχική τους κατάσταση, σε σχέση με τους Σουηδούς. Ο αυξημένος κίνδυνος εγκατάστασης μακροχρόνιας ψυχικής νόσου και λήψης ψυχοφαρμάκων στις ομάδες μεταναστών, σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό, αποδόθηκε στην επίδραση των εξής παραγόντων: κακή γνώση της Σουηδικής γλώσσας, αποξένωση, μοναξιά, εργασιακή αστάθεια και χαμηλό αίσθημα συνοχής (Bayard-Burfield et al., 2001, Carta et al., 2005).

Δανία: Μεγάλη μελέτη σε δείγμα 2.14 εκ. ατόμων, πρώτης και δεύτερης γενιάς μεταναστών, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μεταναστευτική διαδικασία αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση σχιζοφρένειας (Cantor-Graae et al., 2003). Στην ίδια χώρα, παρόμοια ευρήματα ανέδειξε και άλλη μελέτη σε δείγμα 2 εκ. μεταναστών δεύτερης γενιάς, όπου διαπιστώθηκε αυξημένος κίνδυνος εμφάνισης σχιζοφρένειας, σε σχέση με τους γηγενείς (Cantor-Graae et al., 2007).

Γερμανία: Μελέτη σε ψυχιατρικούς ασθενείς στη Φρανκφούρτη, ανέδειξε αυξημένο ποσοστό αποπειρών αυτοκτονίας σε κορίτσια μετανάστριες από χώρες της Μεσογείου, σε σχέση με τα γηγενή κορίτσια από τη Γερμανία (Storch & Poustka, 2000, Carta et al., 2005).

Ηνωμένο Βασίλειο: Σε ερευνητική μελέτη διαπιστώθηκε ότι οι μετανάστες που προέρχονται από την Καραϊβική (16-29 ετών), την Ινδία, το Πακιστάν, την Ιρλανδία και την Πολωνία, εμφάνιζαν υψηλότερα ποσοστά νοσηλείας για σχιζοφρένεια, ιδιαίτερα η δεύτερη γενιά μεταναστών, σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό. Ο ερευνητής κατέληξε στα συμπεράσματα ότι τόσο η μεταναστευτική διαδικασία, ως αγχογόνος παράγοντας, όσο και η γενετική προδιάθεση και η επίδραση κοινωνικών παραγόντων, συμβάλουν σημαντικά στην εκδήλωση ψυχικής νόσου (Carta et al., 2005). Παρόμοια, μεταγενέστερη ανασκόπηση διαπίστωσε ότι οι μετανάστες από την Αφρική (Καραϊβική) διέτρεχαν αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης σχιζοφρένειας και διπολικής διαταραχής (Carta et al., 2005).

Ελλάδα: Μελέτη που διερεύνησε τη ψυχική ανθεκτικότητα των Ελλήνων μεταναστών, αναφέρει ότι η μεταναστευτική διαδικασία δεν αποτελεί από μόνη της παράγοντα επιβάρυνσης της ψυχικής υγείας, αλλά η αλληλεπίδραση με άλλους αγχογόνους παράγοντες αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης ψυχικών διαταραχών (Μόττη-Στεφανίδη κ.α., 2005).

Τέλος, αναφορικά με την κατάθλιψη στους μετανάστες, τα αποτελέσματα μελετών σε Ολλανδία, Βέλγιο και Σουηδία παραμένουν αντιφατικά, δηλ. κάποιες μελέτες παρατήρησαν υψηλότερη πιθανότητα εμφάνισης κατάθλιψης σε συγκεκριμένες μεταναστευτικές ομάδες, σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό, ενώ δεν επιβεβαιώθηκαν σε άλλες ομάδες μεταναστών (de Wit et al., 2008, Levecque et al., 2007).

Συμπεράσματα

Η μεταναστευτική διαδικασία είναι ένα πολύπλοκο και πολυδιάστατο φαινόμενο παγκόσμια, που χρήζει μιας ολιστικής προσέγγισης. Από την ενδελεχή ανασκόπηση, της διεθνούς βιβλιογραφίας, κατέστη ξεκάθαρο ότι η ανάδειξη της ψυχικής υγείας των μεταναστών μπορεί να συμβάλλει στη χάραξη πολιτικών ψυχικής υγείας και στο σχεδιασμό των κατάλληλων παρεμβάσεων, ώστε να επιτευχθεί σταδιακά η ομαλή ενσωμάτωσή τους στις χώρες υποδοχής.

References

- Adhikari, R., Jampaklay, A., Chamrathirong, A. (2011). Impact of children's migration on health and health care-seeking behavior of elderly left behind. *BMC public health*, 11, 1-8.
- Ayala, S., Fischer, P., Naske, R. (1993). Behavioral problems in children of Turkish guest workers in Vienna. *Zeitschrift für Kinder-und Jugendpsychiatrie*, 21(4), 226-232.
- Aysan, Berry (1996). Impact of employment-related experiences on immigrants well being and adaptation to Canada. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 28, 240-251.
- Bayard-Burfield, L., Sundquist, J., Johansson, S.E. (2001). Ethnicity, self reported psychiatric illness, and intake of psychotropic drugs in five ethnic groups in Sweden. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 55(9), 657-664.
- Beiser, M. (1988). After the Door Has Been Opened-Mental Health Issues Affecting Immigrants and Refugees in Canada-Report of the Canadian Task Force on Mental Health Issues Affecting Immigrants and Refugees.
- Berra, S. (2004) Necessities in health and utilization of health services in the immigrant population in Catalonia: exhaustive review of the scientific literature. Agència d'Avaluació de Tecnologia i Recerca Mèdiques.
- Bernal, M. (2003). Final report on good practices in mental health and social care provision for asylum seekers and refugees. European Commission (European Refugee Fund), Bruxelles.
- Bhardwaj, U., Sharma, V., George, S., et al. (2012). Mental health risk assessment in selected Urban Slum of Delhi-A survey report. *J Nurs Sci Pract*, 1(1).
- Bhugra, D., Jones, P. (2000). Migration and mental illness. *Advances in psychiatric treatment*, 7(3), 216-223.
- Bhugra, D., Gupta, S., Bhui, K., Craig, T.O.M., et al. (2011). WPA guidance on mental health and mental health care in migrants. *World Psychiatry*, 10(1), 2-10.
- Cantor-Graae, E., Pedersen, C.B. (2007). Risk of schizophrenia in second-generation immigrants: a Danish population-based cohort study. *Psychological medicine*, 37(4), 485-494.
- Cantor-Graae, E., Pedersen, C.B., McNeil, T.F., Mortensen, P.B. (2003). Migration as a risk factor for schizophrenia: a Danish population-based cohort study. *The British Journal of Psychiatry*, 182(2), 117-122.
- Carta, M.G., Bernal, M., Hardoy, M.C., Haro-Abad, J.M. (2005). Migration and mental health in Europe (the state of the mental health in Europe working group: appendix 1). *Clinical practice and epidemiology in mental health*, 1(1), 1-16.
- Cook, B., Alegria, M., Lin, J.Y., Guo, J. (2009). Pathways and correlates connecting Latino's mental health with exposure to the United States. *American Journal of Public Health*, 99, 2247-2254.
- de Wit, M.A., Tuinebreijer, W.C., Dekker, J., Beekman, A.J.T., et al. (2008). Depressive and anxiety disorders in different ethnic groups: a population based study among native Dutch, and Turkish, Moroccan and Surinamese migrants in Amsterdam. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 43, 905-912.
- Δημουλάς Κ., Παπαδοπούλου Δ. (2004). Έρευνα μορφών κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην περιοχή της Αττικής, 2003-04. Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

- Diala, C.C., Muntaner, C., Walrath, C., Nickerson, K., et al. (2001). Racial/ethnic differences in attitudes toward seeking professional mental health services. *American Journal of Public Health*, 91(5), 805.
- Fossion, P., Ledoux, Y., Valente, F., Servais, L., et al. (2002). Psychiatric disorders and social characteristics among second-generation Moroccan migrants in Belgium: an age-and gender-controlled study conducted in a psychiatric emergency department. *European Psychiatry*, 17(8), 443-450.
- Garza-Guerrero, A.C. (1974). Culture shock: Its mourning and the vicissitudes of identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 22(2), 408-429.
- Graves, T. (1967). Psychological acculturation in a tri-ethnic community. *South-Western Journal of Anthropology*, 337-350.
- Hollander, A.C., Bruce, D., Burström, B., Ekblad, S. (2011). Gender-related mental health differences between refugees and non-refugee immigrants—a cross-sectional register-based study. *BMC public health*, 11(1), 1-8.
- Λειβαδίτης, Μ. (2003). *Πολιτισμός και Ψυχιατρική*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Levecque, K., Lodewyckx, I., Vranken, J. (2007). Depression and generalised anxiety in the general population in Belgium: a comparison between native and immigrant groups. *Journal of affective disorders*, 97(1-3), 229-239.
- Maggi, S., Ostry, A., Callaghan, K., Hershler, R., et al. (2010). Research Rural-urban migration patterns and mental health diagnoses of adolescents and young adults in British Columbia, Canada: a case-control study. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*, 4-13.
- Morgan, C., Gayer-Anderson, C. (2016). Childhood adversities and psychosis: evidence, challenges, implications. *World psychiatry*, 15(2), 93-102.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ., Παυλόπουλος, Β., Τάκης, Ν., Ντάλλα, Μ., και συν. (2005). Ψυχική ανθεκτικότητα και προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας: Μια μελέτη μεταναστών και παλιννοστούντων εφήβων. *Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society*, 12(3), 349-367.
- Μπεζεβέγκης, Η., Παυλόπουλος, Β. (2008). Επιπτώσεις της μετανάστευσης: Προσαρμογή των μεταναστών. Στο Η. Μπεζεβέγκης (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα: Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή*, 94-106. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.
- Nakash, O., Nagar, M., Shoshani, A., Zubida, H., et al. (2012). The effect of acculturation and discrimination on mental health symptoms and risk behaviors among adolescent migrants in Israel. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 18(3), 228.
- Noh, S., Kaspar, V., Wickrama, K.A.S. (2007). Overt and Subtle Racial Discrimination and Mental Health: Preliminary Findings for Korean Immigrants. *American Journal of Public Health*, 97(7), 1269-1274.
- Oquendo, M.A., Ellis, S.P., Greenwald, S., Malone, K.M., et al. (2001). Ethnic and sex differences in suicide rates relative to major depression in the United States. *American Journal of Psychiatry*, 158(10), 1652-1658.
- Παπαβασιλείου, Δ. (2005). *Η ψυχική υγεία και η επίδραση της μετανάστευσης στην ελληνική πραγματικότητα. Διπλωματική εργασία*. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Βαλκανικών Σλαβικών, Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Selten, J.P., Cantor-Graae, E., Slaets, J., Kahn, R.S. (2002). Ødegaard's selection hypothesis revisited: schizophrenia in Surinamese immigrants to the Netherlands. *American Journal of Psychiatry*, 159(4), 669-671.
- Selten, J.P., van Os, J., Cantor-Graae, E. (2016). The social defeat hypothesis of schizophrenia: issues of measurement and reverse causality. *World Psychiatry*, 15(3), 294.
- Storch, G., Poustka, F. (2000). Mental disorders in hospitalized children of migrant families from the Mediterranean. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 49(3), 199-208.
- Tran, TV., Manalo, V., Nguyen, VTD. (2007). Nonlinear relationship between length of residence and depression in a community-based sample of Vietnamese Americans. *International Journal of Social Psychiatry*, 53(1), 85-94.

- Van der Ven, E., Dalman, C., Wicks, S., Allebeck, P., et al. (2015). Testing Ødegaard's selective migration hypothesis: a longitudinal cohort study of risk factors for non-affective psychotic disorders among prospective emigrants. *Psychological Medicine*, 45(4), 727-734.
- Veling, W., Selten, J.P., Veen, N., Laan, W., et al. (2006). Incidence of schizophrenia among ethnic minorities in the Netherlands: a four-year first-contact study. *Schizophrenia research*, 86(1-3), 189-193.
- Westermeyer, J., Callies, A., Neider, J. (1990). Welfare status and psychosocial adjustment among 100 Hmong refugees. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 178(5), 300-306.
- Zolkowska, K., Cantor-Graae, E., McNeil, T.F. (2001). Increased rates of psychosis among immigrants to Sweden: is migration a risk factor for psychosis?. *Psychological Medicine*, 31(4), 669-678.